

Wakker in een nieuwe wereld

Begin vorig jaar waren het 'andere tijden'. De wereldeconomie groeide en bloeide. De arbeidsmarkt was overspannen. De vraag naar grondstoffen en energie leek onverzadigbaar. Kapitaal was de enige productiefactor waarin geen schaarste leek te bestaan, vanwege de ruimhartige verstrekking van kredieten, gemotiveerd door een onaantastbaar geloof in economische voorspoed. Nog geen half jaar later was het hele beeld gewijzigd en waren we wakker geworden in een nieuwe wereld. De kredietcrisis transformeerde zich in een echte recessie, waarbij de hele wereldeconomie nu wordt getroffen door vraaguitval. In plaats van een overspannen arbeidsmarkt hebben we nu te maken met dreigende bedrijfsluitingen en werkloosheid, terwijl de behoefte aan grondstoffen en energie gekelderde is. Het gevolg hiervan was een vrije val van de olieprijs, tot minder dan eenderde van de 150 dollar die een vat olie vorige zomer nog kostte.

De consequenties van de afnemende vraag en de prijsval zijn te merken in een daling in de investeringen in exploratie- en productieprojecten, bij zowel OPEC als andere producenten. Voor een deel heeft deze daling te maken met de lagere kosten van de benodigde grondstoffen, maar er is ook sprake van het daadwerkelijk afblazen van geplande projecten. Het teruglopen van deze investeringen wordt door analisten met lede ogen



Door
Aad Correljé

gevolgd. Als de wereldeconomie en de vraag naar energie weer zullen aantrekken, zal dit ook weer leiden tot een tekort aan productiecapaciteit. Gevreesd wordt, dat de olieprijs dan tot een nog hoger niveau zal stijgen. De vraag is dan natuurlijk wanneer de huidige economische crisis ten einde zal komen.

Een belangrijkere vraag is echter wat de huidige ontwikkelingen op de oliemarkt zullen betekenen voor de toekomstige structuur van de olie-industrie. Als we naar het verleden kijken, is duidelijk dat de verschillende op- of neerwaartse aanpassingen in de olieprijs iedere keer gepaard zijn gegaan met structurele gevolgen voor de energiemarkt. De oliecrisis van 1973/74 ging samen met het doorbreken van de verticale integratie van de multinationals en het oprichten van staatsoliemaatschappijen in de meeste OPEC-lidstaten. OPEC kon de olieprijs gaan vaststellen. Hoge olieprijs stimuleerden vervolgens investeringen in exploratie en productie van olie en gas buiten OPEC. Het scheiden van upstream productie en downstream verwerking en verkoop maakten het mogelijk dat er geleidelijk markten voor ruwe olie en producten konden ontstaan. Deze structurele veranderingen bepaalden het verloop van de volgende ronde. Tijdens de tweede oliecrisis leidde het wegvallen van de olieproductie van Iran en later ook uit Irak tot een sterke stijging van de prijs, als gevolg van paniekaankopen door afnemers

en de weigering van andere producenten hun productie te vergroten. Deze situatie was vooral het gevolg van de ongecoördineerde oliemarkt, waar de prijsvorming een chaotische mix was van officiële OPEC-prijzen, preferentiële state-to-state contracten en marktprijzen. Begin jaren '80 bleek het toegenomen aanbod van non-OPEC-olie, in combinatie met de daling van de vraag, door de economische recessie en de vervanging van olie door andere energiebronnen, tot een sterke erosie van de olieprijs te leiden. De totstandkoming van een echte markt noopte OPEC nu tot coördineren van haar olieaanbod via quota. Hiermee werden de randvoorwaarden voor een nieuw regime geschapen.

Midden jaren '80 kon OPEC haar aanbodstrategie, gericht op hoge prijzen, niet langer handhaven en stortte de markt in. Een nieuwe periode brak aan van relatief lage prijzen, die de industrie tot kostenbesparing en consolidatie dwongen. De teruglopende inkomsten leidden ook binnen OPEC tot een zekere mate van openheid en markt oriëntatie. Er werd echter bijna nergens meer geïnvesteerd in exploratie en productie, vanwege het overschot aan productiecapaciteit. Deze omstandigheden liggen ten grondslag aan de sterke prijsstijgingen in de voorlaatste cyclus. Tijdens deze periode stimuleerde de schaarse capaciteit ten opzichte van de stijgende energievraag een toenemende zelfverzekerdheid, ofwel resource nationalism, van de producenten. Het gevolg hiervan was dat er, ondanks de hoge prijs, toch betrekkelijk weinig geïnvesteerd werd in de productie van conventionele olie. Bij gebrek aan mogelijkheden zag de internationale olie-industrie zich gedwongen in 'moeilijke' olie te investeren of om veeleisende overeenkomsten aan te gaan met die productielanden die nog wel toegang gaven. Daarnaast begaven de nationale oliemaatschappijen van China en India zich op de internationale markt, om hun groeiende economieën van olie te kunnen voorzien. Hiermee werd feitelijk een deel van de beschikbare olie 'van de markt' gehaald.

Duidelijk is dat de opeenvolgende periodes niet alleen gekenmerkt worden door verschillende prijsniveaus en vraag- en aanbodverhoudingen. In iedere periode wordt feitelijk een nieuwe marktstructuur gecreëerd, die bepaalt hoe de markt daarna reageert op verschillende impulsen. De huidige prijsval zal gevolgen hebben voor de toekomstige marktstructuur. Producenten zullen moeite hebben hun scherpe eisen en exclusiviteit te handhaven bij een sterke inkomstendaling. De mogelijkheden voor de internationale olie-industrie om zich te richten op technologisch geavanceerde en risicovolle projecten zullen beperkt zijn bij een lagere olieprijs. Die prijs zal ook de positie van de nationale bedrijven uit China en India en uit de OECD-landen onder druk zetten. Kortom, we zijn weer eens wakker geworden in een nieuwe wereld.

Aad Correljé is universitair hoofddocent Economie van Infrastructuren aan de TU Delft en verbonden aan het Clingendael International Energy Programme.